

Programplan
2013–2017

Program
Kjønnbalanse i toppstillinger og forskningsledelse – BALANSE

Programplan 2013-2017

Kjønnsbalanse i toppstillinger og forskningsledelse - BALANSE

© Norges forskningsråd 2013

Norges forskningsråd
Postboks 2700 St. Hanshaugen
0131 OSLO
Telefon: 22 03 70 00
Telefaks: 22 03 70 01
bibliotek@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no/

Publikasjonen kan bestilles via internett:
www.forskningsradet.no/publikasjoner

eller grønt nummer telefaks: 800 83 001

Grafisk design omslag: Design et cetera
Foto/ill. omslagsside:
Trykk: 07 Gruppen
Opplag: 150

Oslo, desember 2013

ISBN 978-82-12-03282-8 (trykksak)
ISBN 978-82-12-03283-5 (pdf)

Innhold

1. Sammendrag
2. Bakgrunn
3. Mål for programmet
4. Programmets oppbygning og strategiske perspektiver
5. Kommunikasjon og formidling
6. Internasjonalt samarbeid
7. Budsjet
8. Forhold til andre relaterte virkemidler i Forskningsrådet
9. Organisering

1. Sammendrag

Kjønnsbalanse i faglige toppstillinger og forskningsledelse (BALANSE) er et handlingsrettet program i Norges forskningsråd og har en programperiode på minst fem år frem til 2017. Hovedmålet er å bedre kjønnsbalansen på seniornivå i norsk forskning gjennom ny kunnskap, læring og innovative tiltak.

I mange år har rekrutteringen til forskning vært god for begge kjønn. Den lave kvinneandelen blant seniorforskere og på toppnivå er derfor urovekkende. BALANSE er Forskningsrådets nye satsing for å bidra til å endre på dette.

Kjønnsbalanse fremmer forskningens kvalitet, samfunnsmessige relevans og miljøenes konkurransedyktighet. Visjonen er å bli best i Europa på kjønnsbalanse i faglige toppstillinger og forskningsledelse.

BALANSE skal bedre kjønnsbalansen på seniornivå i norsk forskning gjennom å fremme forskningsmiljøenes arbeid for kjønnsbalanse i forskning og forskningsledelse. Programmet vil støtte opp under kulturelle og strukturelle endringer.

BALANSE skal være en nasjonal læringsarena og utvikle en verktøykasse for likestillingstiltak i sektoren. Dette skal oppnås gjennom tre hovedgrep:

- BALANSE-prosjekter
- Kunnskapsutvikling og ny forskning
- Nasjonal læringsarena

2. Bakgrunn

I mange år har rekrutteringen til forskning vært god for begge kjønn. Mens kvinner i dag utgjør et flertall blant studenter og stipendiater og nær halvparten av det faste vitenskapelige personalet, var bare 24 prosent av professorene ved landets universiteter og høyskoler kvinner i 2012. Selv på områder der kvinner er i flertall blant doktorandene, er det flest menn som rekrutteres til videre forskerkarriere mot toppnivå.

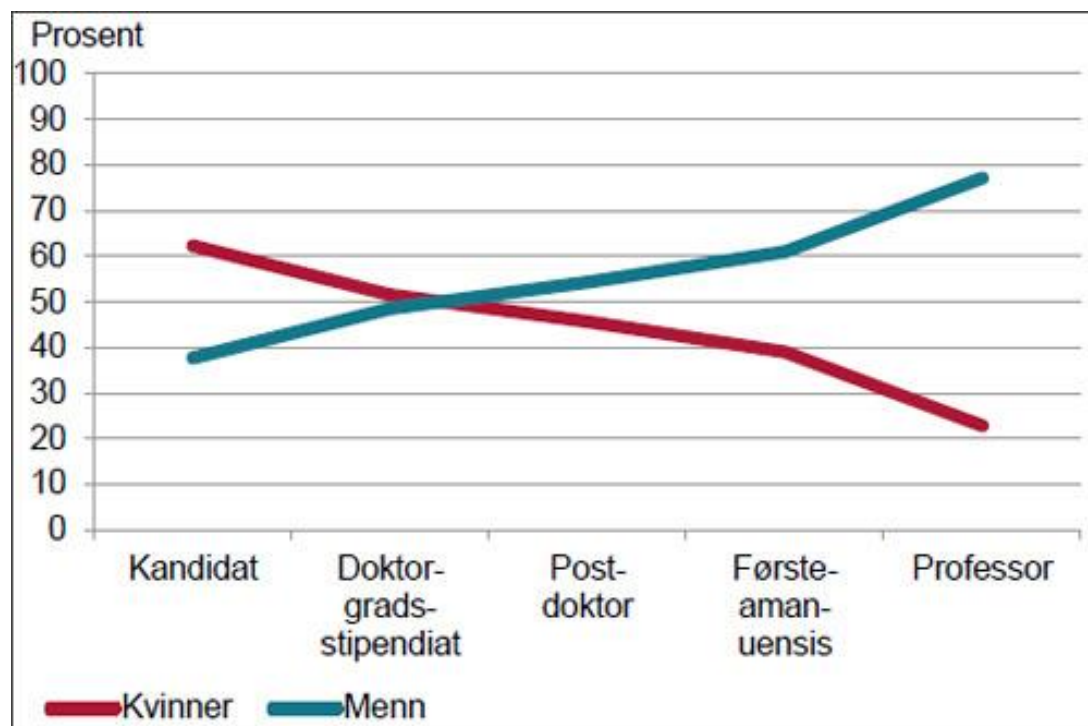
Sammenlignet med andre land har Norge relativt mange professorer blant de vitenskapelige ansatte, blant annet fordi vi praktiserer en ordning der det er mulig å søke personlig opprykk til professor. Tatt i betraktning slike særegne trekk ved den norske stillingsstrukturen, relativt rause foreldrepermisjoner og barnehage tilbud,

likestillingspolitikken generelt og rettet mot akademia spesielt, er kvinneandelen bemerkelsesverdig lav på senior nivå. Det er urovekkende for norsk forskning at utviklingen går så langsomt.

Kjønnsbalanse i forskning er avgjørende for forskningens kvalitet og samfunnsmessige relevans, forskningssystemets troverdighet og evne til fornyelse. Tap av talenter og skjev rekruttering er både en demokratisk utfordring og et hinder for å nå de høye målene som er satt for norsk forskning.

Den skjeve rekrutteringen mot toppnivå og forskningsledelse er et gjennomgående mønster også internasjonalt. Norge ligger på EU-gjennomsnitt når det gjelder kjønnsfordeling både på høyere og lavere stillingsnivå.

Internasjonalt oppfattes Norge som et foregangsland for likestilling. Den vedvarende kjønnsbalansen i stillingshierarkiet er en skjevhet som i liten grad stemmer overens med dette bildet. Mens Norge ligger i tet i Europa når det gjelder andel kvinner i institusjonsstyrene, ligger Norge så lavt som på 10. plass når det gjelder toppstillinger i forskning (*SHE-figures 2012*).

(Kilde: NIFU/DBH)

Figur 1: Fordeling av kvinner og menn på ulike nivå i karrierestigen ved universiteter og høyskoler i Norge i 2011¹

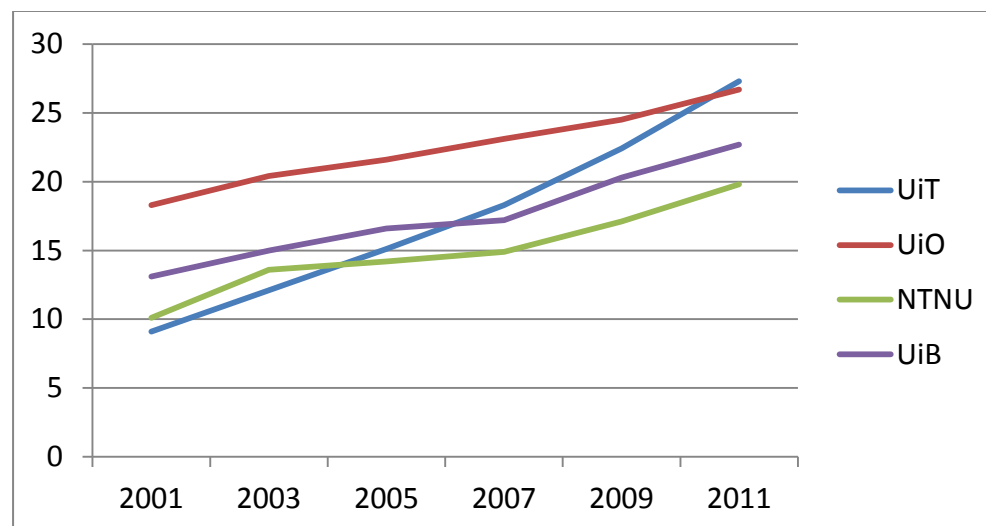
Studier har vist at det nytter med likestillingstiltak i utlysninger og tildelinger av forskningsmidler. I 2003 startet Forskningsrådet ordningen med "sentre for fremragende

¹ Foreløpige tall for 2011, disse inkluderer ikke postdoktorer og doktorgradsstipendiater ved helseforetak med universitetssykehusfunksjoner.

forskning (SFF)". Samtlige sentre endte opp med mannlige ledere. Også blant forskere på junior- og seniornivå var mannsdominansen stor.

Ved neste senteretablering fem år senere ble det lagt vekt på god kjønnsbalanse i søknadene. Forskningsrådet ønsket flere kvinnelige prosjektledere, og søkerne ble bedt om å beskrive konkret hvordan de ville jobbe med rekruttering av kvinner og karrierebygging for kvinnelige forskere. De ble også varslet om at oppfølgingen av dette ville inngå i midtveisevalueringen. En øremerket sum ble avsatt for å stimulere til aktive tiltak ved sentrene.

Effekten var markant. Det kom flere søknader med kvinner som senterledere. Andelen kvinnelige stipendiater økte fra 35 prosent ved de første sentrene til 53 prosent ved de nye. På postdoktornivå steg andelen fra 27 prosent til 44 prosent og blant seniorforskerne fra 17 prosent til 23 prosent. (Forskningsrådet 2009)²

(Kilde: NSD/DBH)

Figur 2: Kvinneandel blant professorer ved de fire største norske universitetene 2001 – 2011

Som det framgår av figur 2 har alle de fire største universitetene hatt en økt andel kvinner på professornivå de siste 10 år. Den samme utviklingen gjør seg gjeldende i resten av sektoren. Samlet sett går utviklingen likevel for langsomt, og klart langsommere enn en kunne forvente hvis kvinner og menn hadde hatt samme karriereutvikling etter kandidatgrad (60 prosent kvinneandel).

Erfaringer tilsier at med enkle og konkrete tiltak er det mulig å få til betydelig bedre kjønns sammensetning. Men for å få en gjennomgripende endring, trengs ledere som tar en aktiv rolle. I 2002 hadde Universitetet i Tromsø den laveste andelen kvinnelige professorer av samtlige universiteter i Norge. Andelen var under 10 prosent, mens den i 2012 var nær 30 prosent. Universitetet i Tromsø har altså i løpet av en 10 årsperiode beveget seg fra en posisjon med lavest til høyest kvinneandel på professornivå. Gjennom

² "Likestilling i forskning – hva fungerer? En analyse av tildelingsprosessene i Forskningsrådets kvalitetssatsninger YFF, SFF og SFI" Forskningsrådet, Divisjon for vitenskap.

målrettet innsats, konkrete tiltak, og ikke minst aktiv ledelse har de oppnådd signifikante endringer i løpet av relativt få år.

Det er en økende erkjennelse at kjønnsbalanse er et problem, som ikke vil gå over av seg selv og som krever tiltak. Forskningsrådets program BALANSE er et resultat av denne erkjennelsen.

3. Mål for programmet

Programmets mål er å fremme kjønnsbalanse på seniornivå i norsk forskning og styrke den strukturelle og kulturelle fornyelsen i forskningssystemet som gjør dette mulig. Disse målene skal nås gjennom:

- Kunnskapsutvikling og kunnskapsdeling
- Bedre forskningsledelse
- Tiltak for karriereutvikling

For å nå målene om økt kvinneandel innen faglige toppstillinger og forskningsledelse er det avgjørende å fremme bevissthet og kunnskap om betydningen av kjønnsbalanse og hvilke faktorer som bidrar til å bedre og fremme kjønnsbalanse. BALANSE skal utvikle en verktøykasse for likestillingstiltak som kan brukes av alle i sektoren. Kunnskapsdeling er like viktig som kunnskapsutvikling. Målet er å være en nasjonal kunnskapsleverandør for likestillingstiltak i forskning og forskningsledelse.

BALANSE skal være et utviklingsorientert og eksperimentelt program. Det er viktig for BALANSE å støtte opp om nye løsninger som gir varige endringer, skaper nye kulturer og gjør institusjonene mer konkurransedyktige. BALANSE-prosjektene oppfordres til å kombinere tiltak for å bedre kultur, struktur og forskeres karriereløp.

Faglige lederposisjoner gir stor innflytelse over forskningen og er viktig for å utvikle kvalitet både innenfor forskning og utdanning. Å sikre kjønnsbalanse blant forsknings- og prosjektledere er derfor et prioritert område. BALANSE vil på ulike måter tematisere og stimulere til karriereutvikling i forskningsledelse.

God forskningsledelse får stadig større betydning. Et viktig mål for BALANSE er å få forskningsledere til å bli mer bevisste sin rolle i å se, utvikle og rekruttere kvinnelige talenter. Bedre kjønnsbalanse fordrer et aktivt lederskap og ledelsesstrategier. Programmet vil derfor være interessert i prosjekter som tematiserer forskningsledelse.

BALANSE har relevans for forskere og forskningsledere i hele spekteret av forsknings- og innovasjonskjeden. Programmet har også relevans for forskningsforvaltning og politikkutforming og for interessenter i andre land. BALANSE tar også mål av seg til å posisjonere Norge som internasjonalt ledende når det gjelder kjønnsbalanse i forskning.

Søkere til utlysninger i BALANSE kan være universiteter, høyskoler, forskningsinstitutter og næringsliv.

4. Programmetts oppbygning og strategiske perspektiver

BALANSE-programmet er bygget opp rundt tre pilarer:

- BALANSE-prosjekter
- Nasjonal læringsarena
- Kunnskapsutvikling og ny forskning

BALANSE-prosjekter

Formålet med BALANSE-prosjektene er å fremme forskningsmiljøenes arbeid for kjønnsbalanse i forskning. Å legge til rette for karriereutvikling er en viktig forutsetning for å lykkes med dette. Erfaring viser at en systematisk og strategisk tilnærming er avgjørende. BALANSE-prosjektene skal forankres i institusjonenes egne strategier og få dem til å realisere mål for likestilling.

I det enkelte prosjektet skal søkerinstitusjonen beskrive det de oppfatter som miljøets sentrale strukturelle og kulturelle utfordringer. En god analyse av disse utfordringene vil være et viktig kriterium ved tildeling av prosjekter. Prosjektet må vise hvordan det møter disse utfordringene gjennom å utvikle nye initiativer og styrke etablerte tiltak. Dette innebærer også å se utfordringer og tiltak i lys av forskning på feltet. Noen tiltak skal rette seg direkte mot ledelsesendring. Nyskapende prosjekter vil prioriteres. Alle prosjekter bør inneholde en plan for spredning, kunnskapsdeling og evaluering.

Prosjektet skal støtte opp om planmessig karriereutvikling for kvinner på nivå nær professor, forsker 1 og/eller forskningsdirektør. Prosjektene kan inneholde individuelle tiltak som forskningstermin, mobilitetsstøtte, driftsmidler, opplæring og erfaring i prosjektledelse og lederutvikling. Kartlegging og analyse, det vil si systematisk kunnskapsinnhenting, bør inngå i prosjektene.

Nasjonal læringsarena

BALANSE skal ha en læringsarena på programnivå med to hovedmålgrupper: Ledere i forskningssektoren og deltakere i prosjektene. BALANSE vil arrangere samlinger for å dele kunnskap og erfaring, bevisstgjøre, bygge nettverk og gi informasjon. Enkelte tiltak vil rette seg spesifikt mot en av målgruppene, mens noen arrangementer vil være felles og åpne for andre interesserte.

Kunnskapsutvikling og ny forskning Kunnskapsutvikling og ny forskning er en del av målsettingen for BALANSE. Det er behov for mer kunnskap om bakenforliggende strukturelle og kulturelle prosesser som fremmer og hemmer kjønnsbalanse i forskning. Dette gjelder hele sektoren, men for forskningen i næringslivet synes kunnskapsgrunnlaget særlig svakt. Det mangler videre systematisk kunnskap om betydningen av ulike ledelsesstrategier og om hvordan tiltak slår ut. Kunnskap på disse områdene bør i sterkere grad integreres i kunnskapsgrunnlaget for forsknings- og innovasjonspolitikken.

Vi ønsker at BALANSE skal være et utviklingsorientert og eksperimentelt program.

Derfor planlegges det følgeforskning av programmet og prosjektporteføljen. Dette vil kunne gi læring og mulighet til å gjøre gode veivalg og endringer underveis.

Som en del av kunnskapsutviklingen vil BALANSE kunne initiere ny forskning. En mer detaljert plan for forskning og utlysning av forskningsmidler vil utarbeides på et senere tidspunkt etter at mulighetene for nordisk samarbeid er avklart (se avsnitt 6).

5. Kommunikasjon og formidling

Et lærende program

BALANSE vil legge stor vekt på å utvikle møteplasser og annen kommunikasjon mellom prosjektene som tildeles midler og mellom disse og andre brukere. En av hovedintensjonene for BALANSE-programmet er læringsutbytte av igangsatte tiltak, og kommunikasjon og dialog om disse er derfor av stor betydning.

BALANSE-prosjektene forventes å bidra med viktig kunnskap om sine resultater som igjen kan gå inn i en verktøykasse der kunnskap deles med andre brukere. Prosjektene forventes å produsere modeller for likestillingstiltak som andre kan benytte seg av.

Programmet vil formidle kunnskap om betydningen av kjønnsbalanse samt kunnskap om virkemidler for å oppnå bedre kjønnsbalanse.

De enkelte prosjektene som BALANSE finansierer, vil kunne ha bestemte målgrupper og brukere. BALANSE vil stimulere prosjektene til å kommunisere aktivt med disse og formidle sine erfaringer.

Prioriterte delmål og virkemidler for kommunikasjonsarbeidet er:

- Møteplasser
- Følgeforskning
- Kunnskapsdeling
- Publikasjoner

BALANSE har etablert og vil videreutvikle egne formidlingskanaler i form av nyhetsbrev, nettside, programkonferanser, m.m., samt bruk av eksterne kanaler som KILDEN, forskning.no, massemedia, møteplasser og andre nettverk.

BALANSE vil initiere samarbeid og kunnskapsdeling på tvers av prosjektene i BALANSE og med andre prosjekter og programmer i Forskningsrådet.

6. Internasjonalt samarbeid

Norden

BALANSE har kunnskapsutvikling og ny forskning som et av sine tre innsatsområder. Som handlingsrettet program vil imidlertid avsetning til ny forskning være begrenset. Et samarbeid mellom flere nordiske aktører vil kunne gi mer volum på innsatsen og også mulighet for interessant nordisk komparasjon.

I 2013 utga Nordisk ministerråd rapporten *Norden – et steg nærmere kjønnsbalanse i forskning? Fellesnordiske strategier og tiltak for å bedre kjønnsbalanse blant forskere i akademia.*

Rapporten gir tre anbefalinger for videre arbeid. Den ene av disse anbefalingene har direkte tilknytning til BALANSE: "*Det anbefales å sette i gang et nordisk forskningsprogram om kjønnsbalanse i forskning i regi av NordForsk og/eller NOS-organene med midler fra Nordisk ministerråd og de nordiske landene.*"

Forskningsrådet vil søke å få i gang et fellesnordisk initiativ for samfinansiering av denne typen forskning.

Europa

Kjønnsbalanse og kjønnsperspektiv får betydelig oppmerksomhet i europeisk politikk for forskning og innovasjon. Det er tatt inn som nøkkelt tema i EU-kommisjonens planer for realiseringen av det europeiske forskningsområdet (ERA) og følges opp i en rekke fora og initiativer. Norge deltar aktivt i dette arbeidet.

I Forskningsrådets *Policy for kjønnsbalanse og kjønnspektiver i forskning og innovasjon (2013-2017)* er det lagt opp til at Norge skal ta en ledende rolle internasjonalt i Horisont 2020, utviklingen av ERA og i Science Europe for å fremme kjønnsbalanse i forskning og innovasjon.

Forskningsrådet deltar i ERAnettet *GENDERNET*; "Promoting gender equality in research institutions and the integration of the gender dimension in research contents." *GENDERNET* er et policyrettet ERAnett som består av partnere fra 11 ulike land i Europa, Canada og USA. Partnere er departementer, forskningsfinansierende og forskningsutøvende institusjoner. Kravet er at land har ordninger/tiltak på nasjonalt nivå for å fremme likestilling og kjønnsbalanse i forskning. Formålet er å dele "best practice" og utvikle nye politikkforslag. Forskningsrådet er partner i *GENDERNET* på basis av BALANSE. Komiteen for kjønnsbalanse i forskning (Kif-komiteen) er tilknyttet gjennom utvikling av nettstedet *Ressursbanken for likestilling i forskning* og som initiativtaker til den nasjonale likestillingsprisen. NIFU vil trekkes inn gjennom sitt arbeid med å utvikle indikatorer og levere sammenliknende europeisk statistikk på kjønnsfordelinger i forskning, gjennom publikasjonen *SHE-figures*.

Internasjonaliseringsvirkemidlene i Forskningsrådet har særlig skjev kjønnsbalanse, med lavere kvinneandel blant prosjektlederne enn gjennomsnitt i Europa. BALANSE ønsker å bidra med gode tiltak for å endre dette.

7. Budsjett

Programmet hadde første bevilgning på statsbudsjettet 2013 med 7 mill. fra Kunnskapsdepartementet. Bevilgningen 2014 er 12 mill.³

BALANSE er hittil finansiert via bevilgning fra Kunnskapsdepartementet (KD). Det har i innledende fase vært sonderinger mot Barne-, likestilling- og inkluderingsdepartementet (BLD) om mulig samfinansiering av programmet, for å øke volumet i satsingen. BLD bidro i finansiering av Program for kjønnsforskning 2008-2012 med totalt 20 mill. Etter utfasingen av kjønnsforskningsprogrammet har BLD så langt ikke ønsket å bevilge midler til likestillingsrettet programvirksomhet gjennom Forskningsrådet.

Ut fra innrettingen på programmet mot *hele* forskningssektoren, inkludert næringslivet, forventede resultater og læringsutbytte, er BALANSE svært relevant for flere departementer, spesielt Nærings- og handelsdepartementet (NHD) og BLD i tillegg til KD.

Tidsramme

Det er lagt opp til en foreløpig planperiode på fem år (2013-2017). Programstyret anbefaler 10 års varighet for BALANSE-programmet. Dette er nødvendig for å oppnå resultater i tråd med målene for programmet. Det foretas en evaluering etter fem år med sikte på forlengelse med ytterligere fem år.

8. Forholdet til andre relaterte virkemidler i Forskningsrådet

BALANSE er et program med store ambisjoner, men med et begrenset volum. Formålet med programmet er å påvirke hele forskningssystemet. BALANSE er verken begrenset av disipliner eller fag, men har hele forskningssektoren som sitt virkeområde. BALANSE vil derfor ta initiativ til samarbeid med et bredt spekter av programmer.

³ Forskningsrådet har pr medio nov. ennå ikke mottatt tildelingsbrev fra KD for 2014 og budsjettet for 2014 er ikke behandlet i Hovedstyret. Det legges i Forskningsrådets nullvekstforslag opp til økning på fem mill. i 2014 til i alt 12 mill. og ytterligere økning på 8 mill. i 2015 til totalt 20 mill. Med forbehold om endelig budsjetttramme som fastsettes av Stortinget., vil budsjettet for programperioden 2013-2017 utgjøre 79 mill..

9. Organisering

Programstyret

Divisjon for samfunn og helse i Forskningsrådet har det overordnede ansvar for BALANSE og oppnevner programstyret. Programstyret leder BALANSE på vegne av Forskningsrådet, og er underlagt og rapporterer til divisjonsstyret gjennom avdelings- og divisjonsdirektør. Programstyrets oppgaver er primært av strategisk karakter. Det er ansvarlig for at programmet når de oppsatte målene og gjennomføres på en mest mulig effektiv måte i henhold til programplanen og andre planer som er lagt, innenfor rammer vedtatt av divisjonsstyret.

Programstyret ble oppnevnt av Divisjonsstyret for helse og samfunn januar 2013 for perioden 1. 1. 2013 fram til 31. 12. 2016. Styret består av ni medlemmer:

- Knut Liestøl, professor ved Institutt for informatikk, Universitetet i Oslo (leder)
- Marit Boyesen, rektor ved Universitetet i Stavanger
- Astrid Bårdgard, fakultetsdirektør ved Medisinsk-odontologisk fakultet, UiB
- Eivind Engebretsen, professor ved Avdeling for helsefag, Universitetet i Oslo
- Annita Fjuk, forskningsleder ved Telenor Group, Research & Future Studies
- Karina Langseth-Manrique, forskningssjef, GE Healthcare AS
- Erik Litborn, programleder, Vinnova, Internationella avdelningen, Sverige
- Ingeborg Lund, HR-direktør SINTEF
- Curt Rice, professor ved Institutt for språkvitenskap, Universitetet i Tromsø

Programplan

Programplanen ble utarbeidet på bakgrunn av to rapporter; *Kvinner og menns karriereløp i norsk forskning – en tilstandsrapport* (NIFU, 2012), og *Likestilling i forskningssektoren* (KILDEN 2012) samt anbefalinger fra ressursgruppe (programplanutvalg) og innspill fra en eksternt høringsrunde. Ressursgruppa besto av Curt Rice, Eivind Engebretsen, Ingeborg Lund, Karina Langseth-Manrique og Knut Liestøl. Programplanen er ført i pennen av administrasjonen i BALANSE ved Lise Christensen og Ingeborg W. Owesen.

Programadministrasjon

- Ingeborg W. Owesen, seniorrådgiver (programkoordinator)
- Lise Christensen, spesialrådgiver
- Kari Agnete Fantoft Strand, seniorkonsulent

Programmets adresse

Kjønnsbalanse i faglige toppstillinger og forskningsledelse (BALANSE)
Norges forskningsråd
Postboks 2700 St. Hanshaugen
N-0131 Oslo
Tlf. +47 22 03 70 00

Hjemmeside

www.forskningsradet.no/balanse

Publikasjonen kan bestilles på
www.forskningsradet.no/publikasjoner

Norges forskningsråd

Stensberggata 26
Postboks 2700 St. Hanshaugen
0131 Oslo

Telefon: 22 03 70 00
Telefaks: 22 03 70 01
post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no

Utgiver:

© Norges forskningsråd
Kjønnsbalanse i toppstillinger og
forskningsledelse – BALANSE
www.forskningsradet.no/balanse

Omslagsdesign: Design et cetera AS
Trykk: 07 Gruppen AS
Opplag: 150

Oslo, desember 2013

ISBN 978-82-12-03282-8 (trykksak)
ISBN 978-82-12-03283-5 (pdf)